

Analyse Water bodem sturend in Ruimtelijke Voorstellen NOVEX

1 Inleiding

Op 12 december 2022 is het Provinciaal startpakket fysieke leefomgeving van minister De Jonge gepubliceerd. Hierin wordt binnen het programma NOVEX toegewerkt naar wederkerige bestuurlijke afspraken over de ruimtelijke inpassingen en uitvoering van de nationale opgave. In het startpakket is het belang van de betrokkenheid van de waterschappen benoemd. Water en Bodem Sturend dient in alle perspectieven van het ruimtelijke voorstel van de Provincies terug te komen. Het water- en bodemsysteem dient als tafel waarop de ruimtelijke puzzel gelegd wordt te dienen. Minister Harbers van infrastructuur en waterstaat heeft in een brief aan de Unie van Waterschappen op 25 november 2022 aangekondigd dat in aanloop naar het afsluiten van de ruimtelijke arrangementen het advies over Water en Bodem sturend.

In de brief van 11 januari 2024 is deze adviesvraag ingediend bij de Unie van Waterschappen. Hierin wordt gevraagd de volgende punten toe te lichten aangaande de structurerende keuzes zoals verwoord in de brief Water en Bodem sturend:

- welke elementen in de voorstellen laten goed zien hoe de ruimtelijke uitwerking van de brief Water en Bodem sturend bedoeld is;
- of daar waar dat om redenen niet zo is, het aanvaardbaar is met het oog op de lange termijn ontwikkeling van het water- en bodemsysteem;
- wat zijn nog elementen die extra aandacht verdienen richting de bestuurlijke arrangementen;
- hoe helpt de ruimtelijke doorwerking van het water- en bodemsysteem in de voorstellen u bij de uitvoering van uw taken als waterschap?

Om antwoorden op deze vragen vanuit het Rijk te geven heeft de Unie van Waterschappen 12 waterschappers gevraagd de ruimtelijke voorstellen aan de hand van een vragenlijst. Deze analyse is daar het overkoepelende eindresultaat van.

2 Inhoudsopgave

1	Inleiding	2
2	Inhoudsopgave	3
3	Samenvatting	4
4	Bijlage	6
4.1	Water en bodem sturend	6
4.2	Startpakket NOVEX	14
4.3	Samenhang	15
4.4	Tijd	16
4.5	Overig	17

3 Samenvatting

De mate van de uitwerking van de ruimtelijke voorstellen is groot. De manier waarop de ruimtelijke voorstellen zijn uitgewerkt kennen ook grote verschillen. Waar de ene provincie uitgebreid zelf invulling heeft gegeven aan het ruimtelijke voorstel, heeft een andere provincie juist meer gekeken naar de vragen die het Rijk eerst moet beantwoorden, voordat de ruimtelijke voorstellen ingevuld kunnen worden. In deze analyse zijn alle ruimtelijke voorstellen van de provincies meegenomen. Deze analyse levert dan een beeld op van de belangrijkste gemene delers. En behoudt zich voornamelijk tot algemene uitspraken.

(Ruimtelijke) keuzes in ruimtelijke voorstellen

In de ruimtelijke voorstellen ontbreken de (ruimtelijke) keuzes nog. De ruimtelijke voorstellen zijn voornamelijk agenderend (benoemen van opgaven, aangeven wat het Rijk zou moeten doen). WaBoS wordt als uitgangspunt benoemd, maar dit vertaalt zich niet in analyses, dilemma's of mogelijke ruimtelijke keuzes. De daadwerkelijke schuurpunten (dan wel ruimtelijk weergegeven of in term van functies) en de keuzes die hier logischerwijs uit zullen volgen missen. Deze nog onvoldoende wisselwerking tussen de ruimtelijke functies en het watersysteem brengt nog veel spanning op dit onderwerp.

Tijdshorizon

De ruimtelijke keuzes die nu gemaakt worden bepalen mede de ruimtelijke inrichting voor de toekomst. Toekomstbestendige keuzes vragen dus om een tijdshorizon voorbij 2050 om hier goed inzicht op te krijgen. De meeste RV's kijken naar de korte (2030) tot middellange (2050) termijn. Het lange termijn perspectief ontbreekt veelal. Wanneer je naar systeemverandering / herstel van water en bodemsysteem wil, moet je verder kijken dan 2050.

Verstedelijking en WaBoS

Vanaf 2025 wordt water en bodem sturend in de bestemmingsplannen. Vooralsnog lijkt er nog niet voldoende rekening te worden gehouden met de laatste inzichten vanuit WaBoS op vlak van verstedelijking.

Ruimtelijke arrangementen

Vanuit WaBoS zijn er enkele aandachtspunten voor de ruimtelijke arrangementen:

- Over de ruimtelijke doorwerking (en keuzes) zouden in de ruimtelijke arrangementen nadere afspraken gemaakt moeten worden. Deze afspraken zullen ons verder moeten brengen naar een toekomstbestendige leefomgeving. De waterschappen kunnen hier vanuit onze kennis, kunde en visie bijdragen aan die afspreken en zouden daarom hierbij betrokken moeten zijn. De samenwerking die hier uit ontstaat kan ons allen helpen in de omschakeling/transitie van de ruimtelijke omgeving richting WaBoS.
- De uitvraag van het Rijk m.b.t. de Ruimtelijke Voorstellen omvatte als een van de belangrijkste onderdelen het aangeven van de regionale en bovenregionale knelpunten of keuzevraagstukken incl daar waar nationale (of bovenregionale) keuzes nodig zijn. Vanuit de analyse over provincie Friesland komt de vraag op of de ingediende ruimtelijke voorstellen en ruimtelijke agenda's voldoen aan de uitvraag van november 2022. Geven deze de ministeries voldoende invulling om de nationale

en bovenregionale keuzes en daarmee provincies richting of kader te geven voor verdere regionale invulling.

- Een klimaatbestendige zoetwatervoorziening staat in alle regio's van Nederland onder druk (zie ook klimaatscenario's KNMI 2023) en de afhankelijkheid een groot deel van Nederland daarvoor van het IJsselmeer is gezien de klimaatverandering te groot/te risicovol. Een toekomstbestendige zoetwatervoorziening is meer dan alleen verdelingsvraagstuk; meer dan het optimaal gebruik blijven maken van het IJsselmeer. Het nationale belang van een klimaatbestendige zoetwatervoorziening moet worden vereist dat elke regio daar een eigen bijdrage aan levert door regionale zoetwatervoorraden aan te gaan leggen. Deze opgave dient dan wel expliciet opgenomen te worden in zowel het ontwerp-NPLG, als in de NOVI/Nota Ruimte, als in het Deltaprogramma Zoet (2026) als onderdeel te worden gemaakt van de Ruimtelijke Arrangementen per landsdeel.

4 Bijlage

4.1 Water en bodem sturend

4.1.1 Analyse water- en bodemsysteem

Het water- en bodemsysteem wordt bij alle provincies als randvoorwaardelijk ingestoken in het ruimtelijk voorstel. Echter bij de uitwerking en nadere invulling van het ruimtelijk voorstel komt het veelal onvoldoende terug en worden de noodzakelijke consequenties niet getrokken. Een analyse van het water- en bodemsysteem is vaak niet duidelijk aanwezig in de ruimtelijke voorstellen. Bij de helft van de provincies komt het water- en bodemsysteem in algemene zin in de tekst terug. Bij zes van de twaalf provincies is er geen analyse van het water- en bodemsysteem gemaakt of meegenomen.

De opgaven

De provincies beschrijven verschillende opgaven in hun ruimtelijke voorstellen.

Opgaven die er meerdere malen uitspringen zijn:

- Zoetwaterbeschikbaarheid.
- Het vasthouden van water; deze wordt ingestoken vanuit het IJsselmeer, landelijk gebied.
- Voldoende drinkwater.
- Waterkwaliteit; randvoorwaarde voor natuur, wonen en werken en de samenhang met KRW-doelen.
- Ruimteclaim vanuit water; o.a. meer ruimte voor waterberging. Dit wordt in de ruimtelijke voorstellen regelmatig niet doorvertaald naar het gebied.
- Het veenweidegebied (opzetten waterpeil, terugdringen CO₂-uitstoot).

Water bodem sturend als randvoorwaarde

Water en bodem sturend is in bijna alle ruimtelijke voorstellen als randvoorwaardelijk opgenomen. Echter, deze randvoorwaardelijkheid van WaBoS is niet concreet uitgewerkt. Meerdere malen wordt omschreven dat het water en bodem *meer* sturend wordt. Dit laat bewegingsruimte over in het inzetten van water en bodem sturend.

Niveau van WaBoS

Water en bodem sturend kan in de ruimtelijke voorstellen op verschillende manieren en schaalniveaus worden toegepast. Van inrichting (adaptatie) tot ruimtelijke ordening (systeemniveau).

Drenthe	WaBoS in uitgangspunten en sturende principes (van DPLG), denkrichtingen en agendapunten (voor Rijk). Ruimtelijke implicaties van principes & denkrichtingen WaBoS wordt uitgewerkt in nieuwe POVI.
Flevoland	Niet concreet welke keuzes uit WaBoS voortvloeien.
Friesland	Niet op inrichting of ruimtelijke ordening niveau toegepast.
Gelderland	WaBoS komt het meest tot uitdrukking op het niveau van klimaatadaptatie. Beschreven als generiek principe zonder inhoudelijke doorwerking.
Groningen	WaBoS wordt beschreven op hoofdlijnen en wordt niet tot inhoud van beleid gemaakt.

Limburg	WaBoS wordt gehanteerd bij beschrijving van de opgaven in het landelijk gebied. Diverse opgaven in de bebouwde omgeving impliceren het principe Water en Bodem als meer sturend.
Noord-Brabant	Wordt beschreven op inrichting en ruimtelijke ordening. Onderscheid gemaakt tussen korte en lange termijn en tussen uitleggebieden en binnenstedelijk.
Noord-Holland	Wordt beschreven op inrichting en ruimtelijke ordening.
Overijssel	Wordt beschreven op inrichting en ruimtelijke ordening, maar bevat geen WaBoS analyse. Wordt wel gebiedsgericht uitgewerkt.
Utrecht	Agenderend op systeemniveau
Zeeland	Alleen op inrichtingsniveau. Nergens een keuze op systeemniveau.
Zuid-Holland	Zowel op het niveau van inrichting als ruimtelijke ordening

Tabel 1 Beschrijving per provincie op welk niveau water en bodem systeem zijn toegepast

Welke elementen laten goed / niet goed de ruimtelijke uitwerking zien

Positief is dat er in de ruimtelijke voorstellen aandacht is voor het water- en bodemsysteem. Veel waterschappen herkennen dat WBS door de provincies goed wordt meegenomen. Specifiek het aankaarten van de problemen rondom (zoet)waterbeschikbaarheid komt goed naar voren in de RV's. Bij een deel van de provincies worden ook de structurerende keuzes WaBoS meegenomen. Aan de problemen die beschreven worden in de ruimtelijke voorstellen worden acties voor de toekomst gekoppeld.

Helaas ontbreekt er vaak een analyse van het water- en bodemsysteem. Daarnaast wordt WaBoS in een aantal gevallen niet verbonden aan nieuwe ruimtelijke logica en ingrijpende keuzes, terwijl WaBoS wel als randvoorwaardelijk wordt opgenomen. Ook wordt er veel naar het Rijk gekeken voor een visie en het maken van keuzes. De ruimtelijke voorstellen komen niet verder in het maken van keuzes. Wat verder opvalt is dat het tijdsbeeld vaak niet verder dan 2050 gaat. Opvallend is dat de provincie Zeeland het 'uitvoeringsprogramma WaBoS' in deze versie van het RV niet meeneemt, omdat deze niet beschikbaar is.

	Goed	Niet goed
Drenthe	- Bij keuze gewassen voor Drents Plateau rekening gehouden met beperkte beschikbaarheid water. - Aanpassingen in landgebruik nodig, in 2030 geen emissies, bestrijdingsmiddelen & meststoffen naar grond- en oppervlaktewater.	WaBoS vooral op landelijk gebied toegepast, bij 'stedelijk perspectief' alleen bij nieuwe ontwikkelingen; de ruimtelijke implicaties worden doorgeschoven naar de nieuwe POVI. Afhankelijkheid van IJsselmeer blijft.
Flevoland	- Gestart met fundament, met water en bodem / waterbeschikbaarheid / klimaatadaptatie. - Notitie van mogelijk peilverandering Markermeer/ IJsselmeer, waterdruk door wind, kweldruk en laagstgelegen gebieden. - Natuur en biodiversiteit zijn onderdeel van het fundament.	- WaBoS analyse ontbreekt, eveneens de gevolgen voor concrete keuzes. - Blijkt niet uit dat er is afgestemd met waterschap als partner bij uitwerking onderdelen.

Friesland	- Besef dat er op basis van WaBoS niet alles meer overal kan. - Onderscheid tussen korte en lange termijn.	- WaBoS als feitelijkheid opgenomen, nog geen doorvertaling naar de opgave. - Landbouw vooraan in ruimteclaim, restruimte voor al het andere.
Gelderland	- RV heeft aandacht voor opgaven in bodem- en watersysteem en WBS wordt als sturend principe gepositioneerd. - WaBoS vooral geframed in de context van woningbouw. Voor toekomstige locatiekeuze is het voornemen om water en bodem meer leidend te laten zijn.	- WBS vooral als probleem of knelpunt gepositioneerd i.p.v. basis voor nieuwe ruimtelijke logica en ingrijpende keuzes. - Doorwerking van principe in termen van waterkwaliteit en ruimtegebruik ontbreekt in opgaven in landelijk gebied.
Groningen	Zoetwaterbeschikbaarheid is van essentieel belang voor de opgaven binnen alle perspectieven.	- WaBoS wordt beschouwt als puzzelstukje en niet de tafel waarop we puzzelen. - Onvoldoende eigen initiatieven om minder afhankelijk van IJsselmeer te worden. - Onvoldoende richting om klimaatbestendig Groningen in 2050 te worden. - Ambities worden niet expliciet gemaakt.
Limburg	- Water en Bodem meer sturend op risico's van overstroming en wateroverlast bij locatie keuze en inrichting bebouwde omgeving. - In programma waterveiligheid & ruimte Limburg (WRL) worden per stroomgebied voorkeurs scenario's uitgewerkt. Eind 2025 gereed. - Overstromingsrisico's bij regionale wateren in de ruimtelijke afwegingsprocessen door de Regionale Actietafel WRL met Limburgse gemeente, waterschap en provincie Limburg geformuleerd en een plek gegeven.	
Noord-Brabant	- Gekeken naar inrichting en structuur. - Maatwerk vanuit de bodem en systeem toegepast per regio. - Diverse structurerende keuzes komen terug.	- Het stopt bij 2050. - Juiste stap naar het nieuwe systeem als richtinggevend is nog niet uitgewerkt.
Noord-Holland	- Alle elementen komen terug. - Er wordt duiding gegeven en belang onderstreept. - Juiste onderwerpen worden geagendeerd.	- Veel verwezen naar Rijk, voor behoefte aan een visie. Keuzes vanuit provincie blijven nog een beetje weg. - Koppeling WBS met energie transitie en woningbouwopgave is summier. - Voor woningbouw ontbreekt link met locatiekeuze vanuit WBS perspectief.

		• Vervolgstappen blijven nog hangen in visies, onderzoek, analyses en uitwerkingen. • Nauwelijks gekeken naar periode 2024 – 2030 en keuzes die daar voorliggen vanuit WBS. • RV brengt niet verder in het maken van keuzes.
Overijssel		• Verwijzingen naar verbod op bebouwing 'primaire kering', maar daar wil provincie uitzondering op. • Verwijzing naar veenweidegebied, daar verzet provincie zich tegen generieke maatregelen
Utrecht	• Juiste vraagstukken geagendeerd en hier zijn acties aan verbonden, zowel richting Rijk als provincie Utrecht.	• De Ontwikkelperspectieven in RV niet goed benut. • Werkelijke keuzes zijn nog niet gemaakt.
Zeeland		• WaBoS brief wordt niet meegenomen in RV want 'uitvoeringsprogramma niet beschikbaar. • Water of klimaat volgt uit al langer bestaand beleid.
Zuid-Holland	• WaBoS is goed meegenomen in RV. Ook uitgangspunten en structurerende keuzes uit de WaBoS brief komen duidelijk terug. • Duidelijk aangegeven waar voor ZH de focus ligt en wat nadere uitwerking/onderzoek behoeft.	• Sommige opgaven en punten behoeven nog verdere uitwerking. Niet alles kan meer in ZH, maar waar het daadwerkelijk gaat schuren en hoe te komen tot het maken van keuzes wordt niet aangegeven. • Niet voldoende inzicht in de ruimteclaim die WaBoS met zich meebrengt. • Wordt weinig stil gestaan bij klimaatadaptatie en het belang van het watersysteem, waterketen en waterveiligheid in gebouwd gebied hierbij. • Verkokerd gekeken naar opgaven en niet uitgezoomd op het gebied. Weinig provinciaal en boven provinciaal niveau. • Horizon van 2050, wordt niet voldoende ver vooruit gekeken.

Tabel 2 Beschrijving per provincie wat er wel en niet goed is gegaan in het meenemen van de WaBoS analyse in de ruimtelijke voorstellen

4.1.2 Samenhang NOVEX-gebieden

Met uitzondering van provincie Groningen wordt in alle ruimtelijke voorstellen de samenhang met de NOVEX-gebieden benoemd, wel mist hierbij de relatie tot water en bodem sturend vaak nog. Provincie Gelderland heeft bijvoorbeeld het ruimtelijke voorstel vanuit de verschillende Gelderse regio's opgebouwd, zoals in de NOVEX ontwikkelperspectieven. Deze kennen dus dezelfde basis.

4.1.3 Structurerende keuzes WaBoS brief

In het algemeen worden de structurerende keuzes vanuit de Water en Bodem Sturend brief op verschillende wijze meegenomen in de ruimtelijke voorstellen. Zo worden ze bij Drenthe en Zuid-Holland als denkrichtingen meegenomen. Waarbij Zuid-Holland nog een stap verder gaat en de structurerende keuzes in de beschreven opgaven en de nog verder uit te werken opgaven terug laat komen. Bij provincie Groningen worden de structurerende keuzes niet benoemd in het ruimtelijk voorstel. Provincie Limburg verwijst hiervoor naar het LPLG en WRL (programma Waterveiligheid & Ruimte Limburg).

Veenweide

Voor de provincies die veenweide in hun areaal hebben is deze problematiek op verschillende wijze ingestoken. Provincie Noord-Holland en Zuid-Holland hebben veenweide conform structurerende keuzes opgenomen. Provincie Friesland heeft de veenweide als sleutelgebied aangewezen voor klimaatbestendig maken en voor zoetwatergebied, de ruimtelijke consequenties zijn hierbij niet opgenomen. Provincie Gelderland en Groningen hebben de veenweide problematiek niet meegenomen in het RV. Provincie Overijssel wil maatwerk en uitwerkingsruimte; geen generieke maatregelen.

Uit de eerdere analyses van de PPLG's van oktober 2023 blijkt dat in alle ontwerp PPLG's de onderbouwing van de watervraag en de ruimtevraag nog moet worden uitgewerkt

Beekdalen

Voor de beekdalen geldt dat in de RV's veelal verwezen wordt naar de PPLG's van de desbetreffende provincie. Hierin wordt locatiegericht maatwerk van de beekdalen meegenomen. Bij provincie Gelderland, Groningen en Overijssel komt het beekdalenthema niet aan de orde. In Gelderland wel irt bebouwing (inrichting & locatie afstemmen).

Uit de eerdere analyses van de PPLG's van oktober 2023 blijkt dat bij de provincie Friesland het versterken van beekdalensysteem en met name hoge zandgronden als speerpunt werd opgenomen. De ruimtelijke consequenties en mogelijkheden voor meervoudig ruimtegebruik worden doorgeschoven naar 2025.

Overgangszones/ N2000/ VHR gebieden

In het ruimtelijke voorstel van provincies Drenthe en Gelderland is er aandacht voor natuur in het algemeen. Ook hier wordt er voor verschillende provincies verwezen naar het PPLG voor verdere uitwerking van maatregelen en instrumenten. Gelderland en Zeeland benoemen dit onderwerp niet of alleen in algemene zin (huidige verplichtingen nakomen, belemmering – Gelderland) in hun RV's. Provincie Friesland geeft aan dat afweging en ruimtelijke doorvertaling van maatregelen plaats moet vinden op korte termijn.

Uit de eerdere analyses van de PPLG's van oktober 2023 blijkt dat de ruimtelijke consequenties zoals overgangs- of bufferzones in Friesland worden doorgeschoven naar 2025.

	Algemeen	Veenweide	Beekdalen	Overgangszones/ N2000/ VHR gebieden
--	----------	-----------	-----------	---

Drenthe	Structurerende keuzes worden als denkrichtingen meegenomen. Nadruk hierbij ligt op water vasthouden, verhogen grondwaterstanden in hoge zandgronden, en drinkwater.	Veenoxidatie voorkomen door waar mogelijk peilen te verhogen (invulling via DPLG).	Water vasthouden in beekdalen, ihkv DPLG locatiegericht maatwerk. Daarmee samenhangend wateroverlast accepteren & ruimte voor reserveren.	In sturende principes DPLG aandacht voor natuur algemeen. Natuurgebieden beter bestand tegen droogte.
Flevoland	Er is een notie dat het peil van het IJsselmeer kan worden verhoogd. De SK over vrijhouden van het Markermeer/IJsselm eer wordt ter discussie gesteld	Nvt	Nvt	Nvt
Friesland	Uitwerking van structurerende keuzes is summier. Aantal punten benoemd, maar uitwerking van consequenties is geen aandacht aan besteed.	Sleutelgebied voor klimaatbestendig maken en voor zoetwaterbeschikbaarheid.	Per beek(dal) moet worden bepaald welke maatregelen voor beekdalherstel reëel zijn en welke zones en inrichting daarbij past.	Opgenomen dat afweging en ruimtelijke doorvertaling van de maatregelen moet plaatsvinden op korte termijn.
Gelderland	Structurerende keuzes zijn niet apart benoemd. WaBoS als sturend principe opgenomen. Uitwerking van WaBoS is vrijblijvend opgenomen.	Veenweide problematiek niet benoemd. Wel twee polders in GL	Beekdalen niet aan de orde. Mogelijk gevolg van keuze uit Vitaal Landelijk Gebied Gelderland (VLGG) om pas in 2024 uitwerken.	Natuur wordt in algemene zin wel meegenomen. N2000 vaak benoemd als belemmering van overige ambities.
Groningen	Structurerende keuzes worden niet genoemd	Alleen in algemene termen	Relatie met beekdal Drentse Aa wordt benoemd	Algemene termen
Limburg	Wordt verwezen naar WRL en NPLG	NVT	Voor beekdalen wordt verwezen naar LPLG.	LPLG benoemt maatregelen en instrumenten voor herstel om te komen tot 30% VHR
Noord-Brabant	Structurerende keuzes worden goed meegenomen	NVT	SK's WaBoS worden goed meegenomen	Wordt aandacht aan besteed
Noord-Holland	Meest relevante keuzes benoemd. Structureerde keuze	In NHPLG keuze gemaakt van klimaat reductie boven	NVT	Overgangszones zijn niet specifiek

	voor drinkwater ontbreekt.	waterkwaliteit. Zoetwaterbeschikbaarheid een landelijk verdelingsvraagstuk.		benoemd in RV, wel in NHPLG
Overijssel	Erkenning voor niet bouwen primaire keringen	Veenweidegebieden in één adem door roep op afzwakking van deze elementen uit de WBS-brief	Niet meegenomen	Gebieden met hoge natuur of landschappelijke waarde blijven vrij van uitbreiding van verstedelijking, infrastructuur en grootschalige economie
Utrecht	Belangrijkste opgaven worden geagendeerd, geadresseerd, een tijdshorizon aan verbonden, gebied specifiek gemaakt, en verbonden aan thema's uit de Provinciale Omgevingsvisie.	Verwezen naar UPLG/ Ontwikkelperspectief Groen Hart en Veenweidestrategie (VWS)	Verwezen naar UPLG/ Ontwikkelperspectief Groen Hart en VWS	Verwezen naar UPLG/ Ontwikkelperspectief Groen Hart en VWS
Zeeland	Rijk wil geen water meer aanvoeren tegen verzilting, dat zet het bestaande beleid in Zeeland onder druk	NVT	NVT	Wordt niet opgenomen. Niet helder hoe dit bijdraagt aan de stikstofproblematiek.
Zuid-Holland	Duidelijk meegenomen in voorstel. Achterliggende problematiek structurerende keuzes zijn meegenomen in de analyse. In de beschreven opgaven en nog verder uit te werken opgaven komen de structurerende keuzes ook terug	Alle genoemde structurerende keuzes zijn meegenomen in het voorstel en gebruikt in het formuleren van de opgaven.	NVT	Deze thema's komen duidelijk terug in het voorstel. Voor de overgangszones wordt wel aangegeven dat het om maatwerk gaat en waar deze zones ook daadwerkelijk nodig zijn.

Tabel 3 Hoe zijn de structurerende keuzes in de ruimtelijke voorstellen meegenomen

4.1.4 Zoetwaterbeschikbaarheid

Zoetwaterbeschikbaarheid wordt bij veel provincies in de ruimtelijke voorstellen als een opgave omschreven. In hoeverre de uitwerking is, liggen grote verschillen. Bij vier provincies wordt zoetwaterbeschikbaarheid in het voorstel goed meegenomen. Hierbij staan wel Rijk en provincie samen aan de lat om de landelijke verdeling te agenderen. Niet alle provincies houden rekening met (beperkte) zoetwaterbeschikbaarheid: Zeeland

wil meer zoetwataaraanvoer; Drenthe geeft bijv. aan dat aanvoer vanuit het IJsselmeer nodig blijft.

4.1.5 Ruimteclaim op kaart

Tien provincies nemen geen kaartmateriaal met ruimteclaims vanuit het water en bodemsysteem op in hun ruimtelijke voorstellen. Hier ligt in veel gevallen wel kaartmateriaal maar er zijn geen locatie specifieke ruimteclaims in gedaan, vanuit het water- en bodemsysteem. In de tekst worden hier en daar wel ruimteclaims beschreven. Alleen in de analyse van het ruimtelijk voorstel van Noord-Brabant wordt specifiek aangegeven dat er waterveiligheid, waterkwaliteit en waterbeschikbaarheid opgaven en claims in kaartmateriaal zijn opgenomen. Provincie Zeeland heeft op het thema water, bodem, natuur en landbouw een analyseposter gemaakt.

4.1.6 Ruimtelijke doorwerking water- en bodem systeem

Het water- en bodemsysteem vormt in de ruimtelijke ordening al de onderste laag in de lagenbenadering die veel wordt benut bij het opstellen van ruimtelijke plannen. Water en bodem is daarbij niet een puzzelstukje (waar je naar geloven mee kan en mag schuiven) maar nadrukkelijk de tafel waarop we puzzelen met de opgaven en functies. De mate waarin de ruimtelijke doorwerking van het water- en bodemsysteem in de ruimtelijke voorstellen het waterschap helpt bij de uitvoering van zijn taken is beperkt. Over het algemeen hebben de RV's geen of zeer beperkte ruimtelijke doorwerking, omdat er nog geen voldoende keuzes worden gemaakt. Vaak wordt verwezen naar uitwerking in POVI's. Vaak worden ook de ordenende of sturende principes van de NOVI en de structurerende keuzes van WaBoS benoemd. De afwegingsprincipes voor inrichting en gebruik van de fysieke leefomgeving van het Nationaal Waterprogramma 2022-2027 zou in dit rijtje opgenomen moeten worden. Een uitwerking van een Blauwe Omgevingsvisie kan zowel waterschappen, als gemeente en provincies versterken in de doorwerking van het water- en bodemsysteem in de ruimtelijke afweging. Daarbij kunnen ook waterkansenskaarten en watertoetsen aan bijdragen. Deze worden nu nog onvoldoende terug gezien in de basis van de ruimtelijke voorstellen. Over de ruimtelijke doorwerking (en keuzes) zouden in de ruimtelijke arrangementen nadere afspraken gemaakt moeten worden. De waterschappen zullen betrokken moeten worden bij het maken van deze afspraken, om te waarborgen dat deze afspraken de waterschappen verder zullen helpen.

Drenthe	Wanneer landbouw meer gestuurd wordt op water/bodemsysteem helpt dat het waterschap.
Flevoland	Niks.
Friesland	Niks, ruimtelijke voorstel helpen waterschappen niet.
Gelderland	Nog geen ruimtelijke doorwerking. Keuzes op het vlak van ruimtelijke doorwerkingen die de provincie in haar nieuwe omgeving visie maakt zullen bepalend zijn.
Groningen	In deze concreetheid onvoldoende.
Limburg	Niks.
Noord-Brabant	Niks.
Noord-Holland	Op dit moment nog onvoldoende. Teveel beschrijvend en inventariserend.
Overijssel	Op dit moment nog onvoldoende. RV blijft op een te hoog abstractieniveau.
Utrecht	Door doorvertaling in Provinciale Omgevingsvisie en Verordening. Samen aan de slag met boven provinciale vraagstukken.

Zeeland	Op dit moment nog onvoldoende.
Zuid-Holland	Nog geen vanzelfsprekendheid dat WaBoS aan voorkant van gebiedsontwikkelingen wordt meegenomen. RV helpt met de bewustwording.

Tabel 4 Hoe de ruimtelijke doorwerking van het water- en bodemsysteem de waterschappen helpt in de uitvoering van zijn taken

4.2 Startpakket NOVEX

4.2.1 WaBoS in perspectief landbouw en natuur

In het perspectief landbouw & natuur is WaBoS over het algemeen wel meegenomen in de ruimtelijke voorstellen. De uitwerking verschilt sterk per provincie. In een aantal gevallen is de uitwerking of ruimteclaim van water en bodem sturend nog niet goed meegenomen in het perspectief voor landbouw en natuur. Opvallend is dat de provincie Zeeland de natuuropgave baseert op eigen (oude) definities van Groenblauwe dooradering en deze definitie niet voldoet aan wat het Rijk bedoelt. Voor landbouw wordt aangegeven dat de provincie niet veel kan zonder landbouwakkoord. De provincie Friesland heeft het perspectief voor landbouw en natuur niet opgenomen, en staat momenteel op de planning voor het FPLG 2.0.

Uit de eerdere analyses van de PPLG's in oktober 2023 blijkt dat, gericht op de taak van de waterschappen, opviel dat de analyse van het water- en bodemsysteem in alle ontwerp PPLG's verdere uitwerking behoefde. In de ontwerp PPLG's zijn over het algemeen weinig concrete watermaatregelen genomen. Ruimte voor de wateropgave heeft in de meeste ontwerp PPLG's geen grote rol gespeeld. Wel zocht provincie Utrecht naar ruimte voor grootschalige waterbuffering, en benoemde provincie Noord-Holland piekberging en wil daarvoor ruimte aan de randen van de polders reserveren voor voorraadberging. Provincie Friesland keek in het FPLG met name naar het waterbergend vermogen in het watersysteem en het vasthouden van gebiedseigen water.

4.2.2 WaBoS in perspectief ordenende netwerken voor energie en economie

In het perspectief voor ordende netwerken voor energie en (circulaire) economie wordt WaBoS matig meegenomen in de ruimtelijke voorstellen. Bij vier provincies is WaBoS niet meegenomen binnen dit perspectief. Drie provincies benoemen WaBoS wel binnen dit perspectief, maar knelpunten worden hierbij niet meegenomen. Provincie Drenthe heeft het water- en bodemsysteem beperkt meegenomen binnen het perspectief: irt locatiekeuze bedrijvigheid en ruimtelijke consequenties waterbeschikbaarheid. Provincie Zuid-Holland heeft de verschillende opgaven binnen WaBoS benoemd voor dit perspectief.

4.2.3 WaBoS in perspectief leefbare steden en regio's

Vanaf 2025 moeten bestemmingsplannen water en bodem sturend gemaakt worden. Hier lijkt nog geen start mee gemaakt. Bij één provincie wordt WaBoS binnen het perspectief leefbare steden en regio's goed meegenomen. Drie provincies hebben dit helemaal niet meegenomen. Bij de overige provincies wordt het water- en bodemsysteem wel benoemd, echter hierbij wordt de uitwerking niet concreet genoeg gemaakt of alleen meegenomen bij nieuwe ontwikkelingen. WaBoS is, blijkt uit de analyse, weinig concreet meegenomen in het perspectief leefbare steden en regio's.

4.3 Samenhang

4.3.1 Over grenzen heen en binnen het watersysteem

In de helft van de ruimtelijke voorstellen wordt er over de provinciegrenzen heen gekeken (qua watersysteem). Er wordt aangegeven dat er landelijke afspraken nodig zijn. Hier komen vraagstukken zoals de rol van het IJsselmeer en rivieren, het waterverdelingsvraagstuk en drinkwater levering aan andere provincies aanbod. Limburg en Gelderland zijn zich duidelijk bewust van de afhankelijkheid van beslissingen in België en Duitsland. Hier wordt het belang aangekaart van het wegnemen van belemmeringen voor grensoverschrijdende samenwerking. Drie provincies tonen in hun ruimtelijke voorstellen een bewustzijn van de samenhang en invloed van keuzes op het watersysteem van omliggende provincies. Bij de andere provincies is er weinig aandacht voor de samenhang. Het watersysteem wordt soms nog sectoraal benaderd, waardoor de samenhang in het watersysteem naar de achtergrond valt.

	Provinciegrenzen lrt watersysteem	Landsgrenzen	Samenhang watersysteem
Drenthe	✓	NVT	✓
Flevoland	X	X	X
Friesland	✓/X	NVT	X
Gelderland	✓	✓/X	X
Groningen	✓	X	✓/X
Limburg	✓	✓	X
Noord-Brabant	✓/X	X	✓
Noord-Holland	✓	✓	✓
Overijssel	X	X	X
Utrecht	✓	NVT	X
Zeeland	X	X	X
Zuid-Holland	✓/X	NVT	X

Tabel 5 Wordt er over de provinciegrenzen van het watersysteem, landsgrenzen, en samenhang in watersysteem heen gekeken

4.3.2 Onvoldoende en ontbrekende keuzes mbt WaBoS

Bij de provincies Drenthe, Flevoland, Gelderland, Limburg, Noord-Brabant, Overijssel en Utrecht ontbreken er in het ruimtelijke voorstel nog (ruimtelijke) keuzes. Provincie Friesland lijkt over de gehele ambitie op water en bodem sturend nog onvoldoende te zeggen. Voor Groningen ontbreekt het handelingsperspectief om tot een klimaatbestendig Groningen te komen.

4.3.3 Wisselwerking perspectieven en watersysteem

Bij drie provincies is, in de wisselwerking tussen ruimtelijke functies en het watersysteem, WaBoS als randvoorwaardelijk neergezet. Provincie Flevoland geeft hierbij aan dat WaBoS ook gezien wordt als mogelijk beperkend. Dit wordt verder niet geadresseerd. Voor provincie Groningen ontbreken hierin wel concrete ambities voor 2050 klimaatbestendig.

Uit de analyse blijkt dat provincies Friesland en Drenthe de wisselwerking zien binnen het thema landbouw.

Bij de overige provincies is er nog weinig structurele aandacht voor de wisselwerking en zit op dit onderwerp nog spanning.

4.3.4 Samenhang met PPLG

Binnen de ruimtelijke voorstellen wordt het PPLG verschillend meegenomen. Bij twee provincies worden ze niet benoemd in de RV's. Vier provincies benoemen wel een koppeling, maar verder wordt dit onvoldoende meegenomen. Zes provincies halen de PPLG/NPLG regelmatig aan.

	Wel of geen samenhang
Drenthe	✓
Flevoland	✓
Friesland	X
Gelderland	X
Groningen	✓
Limburg	✓
Noord-Brabant	✓
Noord-Holland	✓
Overijssel	✓/X
Utrecht	✓/X
Zeeland	✓/X
Zuid-Holland	✓/X

Tabel 6 Wel of geen samenhang tussen de PPLG/NPLG en ruimtelijke voorstellen

4.4 Tijd

Er worden verschillende tijdshorizonnen gehanteerd. Meest voorkomend zijn 2030 en 2050. Veelal mist het perspectief voor 2100. Bij Overijssel en Zeeland ontbreekt een tijdshorizon na 2030 en/of noemen incidenteel jaartallen bij deelonderwerpen.

	Tijdshorizon	Onderscheid tussen periodes
Drenthe	2030/35 - 2050	2030/35: denkrichting en agendapunten 2050: eventueel meegenomen
Flevoland	2030 - 2050	2030: voor aantal opgaven/maatregelen horizon 2050: perspectief
Friesland	2030/35 - 2050	Onderscheid tussen korte en lange termijn. 2100 niet meegenomen.
Gelderland	2023 - 2050	2023 met doorkijk naar 2050. Toekomstbestendig wordt zonder tijdshorizon genoteerd
Groningen	2030 - 2050 - 2050+	Kaartbeelden voor 2030 en 2050
Limburg	2030 - 2050	2030: concreet 2050: hoofdlijnen
Noord-Brabant	2050	Steppingstones per perspectief. Geen doorkijk naar 2100
Noord-Holland	2050 - 2100	2100 wordt meegenomen in kader van klimaatontwikkeling
Overijssel	Niet specifiek	Energie heeft doel voor 2030 en visie 2030+ Woondeals tot 2030, behoefte aan visie voor 2030+
Utrecht	2023 - 2030 - 2040 - 2050 - 2100	Wordt onderscheid gemaakt

Zeeland	Voor en na 2030	Verschilt, afhankelijk van het deelonderwerp
Zuid-Holland	2030 – 2050	Wordt onderscheid gemaakt.

Tabel 7 De gehanteerde tijdshorizon en manier waarop deze worden onderscheiden

4.5 Overig

4.5.1 Maken van keuzes

Uit de analyse blijkt dat er weinig keuzes gemaakt worden in de ruimtelijke voorstellen. Daarbij wordt er ook onvoldoende rekening gehouden met WaBoS. Zo geeft provincie Friesland expliciet voorrang aan landbouw, waarbij geen rekening gehouden wordt met WaBoS. Door de provincie Zuid-Holland wordt een koers weergegeven, die het komende jaar verder ontwikkeld wordt tot een strategisch afwegingskader.

4.5.2 Wat er mist

In de ruimtelijke voorstellen ontbreken:

- Keuzes; in ruimteclaim, in zelfvoorzienend zijn in de zoetwaterbehoefte, in betrekking tot veiligheid/keringen, in richtingen.
- Samenwerking over de grenzen heen
- Verhouding tot PPLG
- Lange termijn denken richting 2100
- Verbinding met de KRW opgave

4.5.3 Afspraken ruimtelijk arrangement en rol Rijk

In de ruimtelijke voorstellen worden door de provincies veelal geen keuzes gemaakt, maar ze geven wel aan waar een rol voor het rijk ligt/ wat ze van het rijk verlangen. Daarover willen provincies afspraken maken met het Rijk in de ruimtelijke arrangementen.

- Rijk moet een KPI systematiek voor doelsturing landbouw uitwerken.
- Interprovinciaal en samen met Rijk impact van klimaatverandering op (statische) natuurdoelen onderzoeken en of die doelen op termijn houdbaar blijven.
- Verkenning van fondsen voor verduurzaming bedrijventerreinen, stimulerende maatregelen.
- Hulp bij uitdaging van eis dat water meegenomen wordt in ontwikkeling, ook qua financiering.
- Provincie Gelderland vraagt op een aantal dossiers richtinggevend uitspraken van het Rijk om tot keuzes te komen:
 - Zicht op financiering en de inzetbaarheid daarvan voor klimaatadaptatie, waterbeschikbaarheid en de consequenties van water en bodem sturend.
 - Duidelijke nationale kaders, regelgeving en uitvoeringsinstrumenten om de transitie van het landelijk gebied (NPLG) mogelijk te maken.
 - Een nationale strategie of kader hoe de toenemende vraag naar drinkwater in balans te brengen met een robuust functionerend grondwatersysteem.
 - Financiering van groenblauwe structuren (Landelijk gebied) en uitloopgebieden (verstedelijking).
 - De rol van de kwetsbare 'blauwe motor' van de Veluwe in de nationale watervoorziening.
 - Heldere uitgangspunten water en bodem formuleren ten behoeve van een verstedelijkingsstrategie 2.0 voor gehele provincie.

- Flexibeler omgaan met N2000 kaders zodat er op de hogere gelegen gronden ontwikkeld kan worden.
- Mogelijkheden om in het kader van de droogte-aanpak tot andere teelten en landgebruiksfuncties te komen.
- Provincie Limburg vraagt om systeemkeuze vanuit het rijk op de volgende vragen:
 - Inzet van gebiedsgerichte, departement overstijgende maatregelen, instrumenten en middelen.
 - Voorkomen bedenken sectorale rijksregelingen die tegenstrijdig zijn of problemen maar gedeeltelijk oplossen.
 - Vraag om samenhangende nationale visie met ruimte voor regionale afweging, incl visie op grote transitieopgaven op vraag naar ruimte (Nota Ruimte).
 - Generieke maatregelen voor realiseren grote opgaven.
 - Verantwoordelijkheid oppakken ism Vlaanderen, Wallonië, Noordrijn-Westfalen, grensbelemmeringen wegnemen.
- Noord-Brabant geeft volgende punten waarop afspraken gemaakt moeten worden:
 - Stikstof.
 - NPLG gelden voor systeemherstel/landbouw.
 - Instrumenten WaBoS.
 - Extra geld voor betaalbaar klimaatbestendig bouwen in stedelijk gebied.
 - Spanning op termijn nationale blik naar meer ontwikkelingen in Zuid Nederland.
- Overijssel geeft aan dat voor grote wateropgaven Rijks aandacht nodig is. Daarnaast nog een aantal punten.
 - Vraag om rijksbeleid doelsturing mogelijk te maken, zodat maatwerk/de manier waarop in gebieden kan worden bepaald.
 - Investerings voor de uitvoering van PPLG stedelijk gebied, bereikbaarheid en ontschottingsmiddelen provincie en Rijk.
 - Jaarrond bevaarbaarheid van vaarnetwerk IJssel, Twentekanaal en Zwarte Water irt IRM.
- Provincie Utrecht vraagt duidelijkheid op afspraken over hoe de samenwerking eruit ziet van boven provinciale vraagstukken. En hoe dit tussen provincie en regio gaat landen.
- Zeeland speelt de bal op veel plekken in het ruimtelijke voorstel terug naar het Rijk om eerst eens zelf te kiezen.
- Zuid-Holland geeft aan dat het Rijk aan zet is om met input van stakeholders, structurele keuzes te maken en richting te geven aan de koers voor Nederland. Daarnaast heeft het Rijk een rol in de juridische borging van WaBoS.

Vanuit WaBoS zijn er enkele aandachtspunten voor de ruimtelijke arrangementen:

- De uitvraag van het Rijk m.b.t. de Ruimtelijke Voorstellen omvatte als een van de belangrijkste onderdelen het aangeven van de regionale en bovenregionale knelpunten of keuzevraagstukken incl daar waar nationale (of bovenregionale) keuzes nodig zijn. Vanuit de analyse over provincie Friesland komt de vraag op of de ingediende ruimtelijke voorstellen en ruimtelijke agenda's voldoen aan de uitvraag van november 2022. Geven deze de ministeries voldoende invulling om de nationale en bovenregionale keuzes en daarmee provincies richting of kader te geven voor verdere regionale invulling.

- Een klimaatbestendige zoetwatervoorziening staat in alle regio's van Nederland onder druk (zie ook klimaatscenario's KNMI 2023) en de afhankelijkheid een groot deel van Nederland daarvoor van het IJsselmeer is gezien de klimaatverandering te groot/te risicovol. Een toekomstbestendige zoetwatervoorziening is meer dan alleen verdelingsvraagstuk; meer dan het optimaal gebruik blijven maken van het IJsselmeer. Het nationale belang van een klimaatbestendige zoetwatervoorziening moet worden vereist dat elke regio daar een eigen bijdrage aan levert door regionale zoetwatervoorraden aan te gaan leggen. Deze opgave dient dan wel expliciet opgenomen te worden in zowel het ontwerp-NPLG, als in de NOVI/Nota Ruimte, als in het Deltaprogramma Zoet (2026) als onderdeel te worden gemaakt van de Ruimtelijke Arrangementen per landsdeel.

4.5.4 Kaartbeelden

Drie van de twaalf provincies hebben geen kaartbeelden toegevoegd aan de ruimtelijke voorstellen. De overige kaartbeelden zijn op verschillende wijze aangepakt, er zijn kaarten per perspectief, opgavebeelden en basisinformatie, tussenprojecten en inspiratieposters.

Drenthe	Ja	Per perspectief een overzichtskaart (totaal 3)
Flevoland	Nee	
Friesland	Nee	
Gelderland	Ja	Blijft beperkt tot opgavebeelden en basisinformatie. Vanuit de drie perspectieven agenderende kaarten opgesteld. WaBoS is hierin niet als onderlegger meegenomen.
Groningen	Ja	Goede kaarten met mooie lay-out
Limburg	Ja	Kaartbeelden ter illustratie van deelaspecten. Geen kaartbeelden met verschillende ruimteclaims
Noord-Brabant	Ja	
Noord-Holland	Ja	
Overijssel	Nee	
Utrecht	Ja	Inclusief tussenprojecten. Kaarten zijn abstract.
Zeeland	Ja	3 inspiratieposter, maar geen samenhangend beeld of conclusie. Geen keuzes op de kaart
Zuid-Holland	Ja	Klimaatonderlegger

Tabel 8 Aandacht voor kaartbeelden in de ruimtelijke voorstellen